

Динара Найманова,
Академияның
кәсіби оқыту
институтының доценті,
әділет кеңесшісі

МЕМЛЕКЕТТІК АЙЫПТАУДЫ ҚОЛДАУДАҒЫ ПРОКУРОРДЫҢ РӨЛІ МЕН ФУНКЦИЯЛАРЫ

Мемлекеттік айыптауды қолдау институты прокурормен жүзеге асырылатын маңызды функциялардың бірі болып табылады.

Мемлекеттің атынан мемлекеттік айыптауды қолдау Қазақстан Республикасының Конституциясымен және қылмыстық процес-тік заңнамамен регламенттелген.

Айболат Бектен,
Академияның
кәсіби оқыту
аға оқытушысы,
әділет кеңесшісі

Бұл кезеңде прокурор қылмыстық қудалауды жүзеге асырады және қылмыстық процестің толыққанды қатысушысына айналады. Прокурордың сот процесіне қатысуы тараптардың жарыспалылығы мен тең құқылығы қағидаттарына негізделеді. Дәлелдеу процесінде және сот жарыссөздерінде сөз сөйлеген кезде мемлекеттік айыптаушы соттың қылмыстық іс бойынша әділ, негізделген және заңды сот актісін шығаруына ықпал етуі тиіс. Прокурор істің мән-жайларын жан-жақты, толық және объективті зерттеу үшін, оның айыптау немесе қорғау тарапының пайдасына шешілетініне қарамастан, заңда көзделген барлық шараларды қолдануға міндетті. Ол айыптауды әлсірететін немесе жоққа шығаратын дәлелдемелерді бағалау барысында да объективті болуға тиіс. Прокурор айыптауды барлық күш-жігермен, табандылықпен және шеберлікпен қолдауы қажет. Сондай-ақ, өзінің қылмыскерді әшкерелеу және сотталушыға тағылған айыптың дұрыстығын дәлелдеу міндеті екенін есте ұстауы керек. Бірақ, ол сотталушыны кінәсі сотта дәлелденген дәрежеде ғана айыптайды, ал егер сот тергеуінің мәліметтері сотталушыға тағылған айыпты растамайтынына сенімді болса, ол айыптаудан бас тартуға міндетті. Бұл міндетті атқара отырып, прокурор адамның тағдырын шешуге қатысып жатқанын есте ұстауы керек.

Өзіне тиесілі процестік құқықтарын жүзеге асыратын прокурор үшін мемлекеттік айыптауды қолдау – оның лауазымдық міндеттерін атқарумен қатар ақиқатты анықтау үшін адамгершілік борышын орындау болып табылады. Ол сот талқылауының мәні болып табылатын барлық мәселелер бойынша, оның ішінде айыптау дәлелденбеген жағдайда да, заң мен әділеттілік талаптарына негізделген қағидатты ұстанымға ие болуы керек.

Сотта айыптауды қолдау бойынша құрметті де қиын миссия әрбір мемлекеттік айыптаушыдан жеке жауапкершілікті, жоғары кәсіпқойлықты, сотты және процестік қарсыластарын дәлелді түрде сендіре білуді талап етеді.

Мемлекеттік айыптаушының ең негізгі міндеттері:

- **заңды, негізді және әділ сот шешімінің шығарылуын қамтамасыз ету;**
- **бірізді сот практикасын қалыптастыруға ықпал ету;**
- **қылмыстық процеске қатысушылардың конституциялық құқықтары мен бо- стандықтарын қорғау.**

Сотқа қатысу кезеңдері сот отырысына дайындық жүргізуден (қылмыстық істің материалдарымен танысудан), мемлекеттік айыпты қолдау мен сот актілерінің заңдылығын зерделеуден тұрады.

Мемлекеттік айыптаушының құзыреті:

- **сотқа дәлелдемелерді ұсынады, оларды зерттеуге қатысады;**
- **сотқа айыптаудың мәні бойынша, сондай-ақ сот талқылауы кезінде туын- даған басқа да мәселелер бойынша өзінің пікірін баяндайды;**
- **сотқа қылмыстық заңды қолда- ну және сотталушыға жаза тағайындау туралы ұсыныс айтады.**
- **азаматтардың құқықтарын, мем- лекеттік немесе қоғамдық мүдделерді қорғау мақсатында азаматтық талап қо- яды немесе қойылған азаматтық талапты қолдайды.**

Мемлекеттік айыптаушы дегеніміз – жеке айыптау істерін қоспағанда, бірінші сатыдағы соттарда қара-

латын қылмыстық істерге қатысатын прокурорлар. Олар – аудандық, қалалық, облыстық және оларға теңестірілген (әскери, көлік, мамандандырылған та- биғат қорғау) прокурорлар, сондай-ақ процесс про- курорлары.

Күрделі және көп эпизодты істер бойынша мемле- кеттік айыптауды бірнеше прокурор қолдауы мүмкін. Айыптауды сапалы қолдау үшін прокурор қылмыстық іс материалдарын білуі, шешендік қабілетті жақсы меңгеруі әрі материалдық және процестік заңнама- лардың нормаларын дұрыс қолдануы тиіс.

2021 жылдың қаңтар айынан бастап Академиясы- да құқық қорғау органдарына қызметке алғашқы рет кіретін алғашқы кәсіби дайындық курсының тыңдау- шыларын оқыту басталды.

Академия әзірлеген және ағымдағы жылы енгі- зілген мемлекеттік айыптауды жетілдіру жөнінде- гі бағдарлама сотта мемлекеттің мүдделерін тиімді білдіруге және қылмыстық процестегі тараптардың жарыспалылығы мен тең құқықтылығы қағидатын қамтамасыз етуге қабілетті жоғары кәсіби мемле- кеттік айыптаушыларды даярлау бойынша тұрақты жұмыс істейтін жүйені құруға арналған.

Оқыту 4 негізгі қағидатқа құрылған:

Біріншісі, кәсіпқойлық – оқытудың барлық сатыларында сарапшылар мен тәжірибелі практикалық қызметкерлер тартылады;

Екіншісі, транспаренттілік – бағалаудың, іріктеудің, дайындаудың, мониторингтің және бақылаудың барлық процестері ашық, айқын және кері байланыс үшін қолжетімді болып табылады;

Үшіншісі, үздіксіздік – мемлекеттік айып- тушылардың білім дағдыларын жетілдіру тұрақты негізде жүзеге асырылады;

Төртіншісі, практикаға бағдарлану – даярлықтың қолданылатын нысанда- ры мен әдістері инновациялық тәсілдер мен технологияларды пайдалану арқылы практикалық дағдыларды жетілдіруге бағытталған.

Оқыту бағдарламасында прокурорды сот талқылауына дайындау, қылмыстық істердің материалдарын зерделеу әдістемесі, айыптаудың мәнін баяндау, сотта жауаптар алуды жүргізу және айыптау сөзін сөйлеу тактикалары, заңнаманы талдау, көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын пысықтау мәселелері қарастырылған.

Оқу үдерісі бірнеше бағытта құрылған: дәстүрлі дәрістік және кейстік тапсырмаларды шешуден бастап тренингте нақты ситуациялық дағдыларды пысықтау мен білімді қолдануға дейін. Оқытудың бірінші кезеңі симуляциялық тренингпен аяқталады, онда тыңдаушылар ойын түріндегі сот процестерінде прокурордың қылмыстық істер бойынша соттарға қатысудағыларын пысықтайды. Тренингке арналған сценарийлер өмірден алынған нақты қылмыстық істер негізінде дайындалады. Тыңдаушылардың өздері сот процесінің қатысушылары ретінде әрекет етеді.

Профессорлық-оқытушылық құрамы сарапшылар ретінде қатысады. Әрбір процестен кейін болашақ мемлекеттік айыптаушыларға сарапшылармен ұсынымдар әзірлену арқылы тренингтің нәтижелері талқыланады. Қай дәуірде болмасын қылмыскерге жазаны қолданбас бұрын оның кінәлілігін бұлтартпас дәлелдемелермен бекітіп, істің мән-жайын жан-жақты зерттеген соң ғана әділ шешім қабылдау қажет.

Мемлекеттік айыптаушы айыпты сапасыз қолдаса, дер кезінде заңсыз сот актісіне апелляциялық өтінішхат бермесе жауаптылыққа тартылуы, ал өз қызметін үлгілі атқарса, республикалық конкурс арқылы үздік мемлекеттік айыптаушылар тізіліміне енуі мүмкін. Заңнамаларды жетік білумен қатар мемлекеттік айыптаушы шешендік өнерді де меңгеруі қажет. Ол үшін білімін әрдайым жетілдіріп отыруы керек. Өйткені, сот жарыссөзінде бірінші болып әрдайым айыптаушы сөз сөйлейді. Жарыссөзде тек сотта зерттелген дәлелдемелерге ғана сілтеме жасалуы тиіс.

Бұрын сот процестерінде мемлекеттік айыптаушылар заңгерлерге ғана түсінікті баптар мен терминдердің құрғақ тілімен сөз сөйлеген болса, бүгінгі таңда процеске қатысушы азаматтар мен алқабилердің алдында істің мән-жайларын түсінікті түрде мақал-мәтелдерді, ұлы ойшылдардың дәйек сөздерін, өмірден алынған нақты мысалдарды асқан үйлесімділікпен қолдана отырып, қарапайым қызыл тілмен жеткізуді қажет етеді.

Мемлекеттік айыптаушы әрдайым өзінің жетекшіл бастамашылдығымен, табандылығымен, қайсарлығымен, мақсатқа бағыттаушылығымен және ерекше ұйымдастырушылық қабілетімен көрінуі тиіс.

